

УДК 94: [321.6+321.7] (460)

**ПЕРЕХІД ВІД АВТОРИТАРИЗМУ ДО ДЕМОКРАТИЧНОГО
СУСПІЛЬСТВА В ІСПАНІЇ (1960-1982 рр.):
ОГЛЯД ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ**

доктор історичних наук, Годлевська В. Ю.

Вінницький національний технічний університет, Україна, м. Вінниця

Основна мета публікації полягала в спробі здійснити аналіз джерельної бази трансформаційних процесів в Іспанії 60-х–початку 80-х років ХХ століття. Предмет дослідження – джерельна база зазначеної проблеми. Автор класифікував джерела наступним чином: документи юридичного та політичного характеру; статті, промови, інтерв'ю керівників держави та політичних діячів; офіційні статистичні матеріали; матеріали періодичних видань Іспанії; мемуарна література. При їх аналізі були використані класичні методи джерелознавства (критичний, евристичний, метрологічний та інші), а також доведено, що джерельна база даної проблеми цілком репрезентативна, достовірна й різноманітна.

Ключові слова: Іспанія, авторитаризм, демократизація, джерелознавство, історичні документи.

Годлевская В. Ю. Переход от авторитаризма к демократическому обществу в Испании (1960-1982 гг): обзор источниковой базы / Винницкий национальный технический университет, Украина, г. Винница.

Основная цель публикации заключалась в попытке осуществить анализ источниковой базы трансформационных процессов в Испании 60-х-начале 80-х годов ХХ века. Предмет исследования - источниковая база указанной проблемы. Автор классифицировал источники следующим образом: документы юридического и политического характера; статьи, речи, интервью руководителей государства и политических деятелей; официальные

статистические материалы; материалы периодических изданий Испании; мемуарная литература. При их анализе были использованы классические методы источниковедения (критический, эвристический, метрологический и другие), а также доказано, что источниковая база данной проблемы вполне репрезентативна, достоверная и разнообразная.

Ключевые слова: Испания, авторитаризм, демократизация, источниковедение, исторические документы.

Godlevska V. The Transition from authoritarianism to a democratic society in Spain (1960-1982 yy): review source base / Vinnytsia National Technical University, Ukraine, Vinnitsa.

The main purpose of the publication was to try to carry out a description of the source base transformational processes in Spain 60's and early 80-ies of XX century. The research subject was the source base of this problem. The author classified the sources as follows: the documents of a legal and political nature; articles, speeches, interviews state leaders and political figures; official statistics; the periodicals of Spain; memoirs. In their analysis were used classical methods of source study(critical, heuristic, metrology and others). Also proved that the source base of this problem is quite representative, reliable and diverse.

Keywords: Spain, authoritarianism, democratization, source study, historic documents.

Вступ. В останній чверті XX століття Іспанія здійснила успішний перехід до демократичного суспільства. Диктатура, встановлена в 1939 р. генералом Ф. Франко в результаті громадянської війни, була ліквідована мирним шляхом.

Важливе значення для практики наукового історичного дослідження має окреслення й аналіз джерельної бази проблеми. Відомий історик Шмідт С. О. писав, що історичним джерелом у широкому розумінні слід вважати «всьяке явище, яке може бути використане для цілей історичного дослідження, ...для пізнання минулого». Дослідження джерел дає можливість отримувати об'єктивно значущі знання про людину, суспільство, цивілізації. Розмаїтий

спектр проблем, пов'язаних з історією та розвитком франкістського режиму, його еволюцією, закономірностями та особливостями демократичного транзиту післяфранкістської Іспанії віддзеркалені у комплексах різнопланових та різножанрових документальних джерел, більша частина з яких має офіційний характер.

Мета статті полягає в спробі здійснити аналіз джерельної бази трансформаційних процесів в Іспанії 60-х–початку 80-х років XX століття. Матеріали можна класифікувати наступним чином: 1) документи юридичного та політичного характеру; 2) статті, промови, інтерв'ю керівників держави та політичних діячів; 3) офіційні статистичні матеріали; 4) матеріали періодичних видань Іспанії; 5) мемуарна література.

Аналіз вищевказаних документальних матеріалів дозволяє також поділити їх на дві великі підгрупи, взявши за критерій поділу хронологічний принцип: 1. документи періоду пізнього франкізму, що стосуються демократичної інституційної еволюції режиму (початок 1960-х - середина 1970-х років XX ст.); та 2. матеріали та джерела постфранкістського періоду (1975-1982 роки).

Сучасна епоха бурхливого розвитку інформаційних технологій створила нові види джерел, породила нові способи трансляції інформації. Все більш важливе місце в соціальній комунікації починає займати глобальна інформаційна мережа – Інтернет, стали доступними такі види джерел як періодичні видання, формуються бази даних за законодавством окремих країн. Нові засоби комунікації надають позитивний вплив на наповнення джерельної бази історичних досліджень. Завдяки цьому, доступним виявилася нормативно-правова база Іспанії, що міститься в щоденному офіційному виданні «Офіційний бюлетень держави» (*Boletín Oficial del Estado*). Також були опрацьовані документи Генеральних кортесів (протоколи парламентських дебатів, парламентська інформація), вміщені в офіційному віснику Генеральних Кортесів (*Boletín Oficial de las Cortes Generales*) та щоденнику парламентських засідань (*Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados*).

Значна частина джерельно-документальних матеріалів урядового, юридичного, політичного та статистичного характеру зосереджена також у двох збірках «Франкістська диктатура (1936–1975). Тексти і документи» Сабіна Родрігеса Хосе М. та «Трансформація в документах» Анхеля Х. Санчеса Наварро.

Цінність збірника текстів і документів Сабіна Родрігеса Хосе М. полягає у її структурі, тобто застосуванні проблемного принципу при відборі матеріалів. Це дозволяє проаналізувати і використати джерельну базу в контексті питання природи, суті абсолютної влади та політичних планів Ф.Франко, адміністративної структури та політичного режиму, економічної політики, міжнародних відносин, відносин церкви і держави, проблем реставрації монархії тощо.

Разом з тим іспанський укладач дотримується і хронологічного підходу у структуруванні матеріалів. Він чітко виділяє починаючи з 1960-х років період пізнього франкізму, який зазнав демократичної трансформації, підтвердженої відповідними законами, декретами, розпорядженнями тощо.

В контексті з'ясування передумов демократичної еволюції франкізму важливе значення мають документи економічного характеру, які передбачали поступову відміну державного контролю над господарчою діяльністю, цінами та зарплатнею, девальвацію песети та перетворення її в конвертовану валюту, зменшення фінансового дефіциту, надання більш широкого доступу на внутрішній ринок іноземним фірмам, лібералізацію імпорту товарів [1, с. 130–131].

Аналізуючи цю групу документів можна стверджувати, що результатом лібералізації економічного життя стало іспанське «економічне диво», яке, у свою чергу, стало однією з передумов подальшої політичної демократизації країни.

Найбільш повно репрезентовані у збірці Сабіна Родрігеса Х. М. документи юридичного характеру, які дозволяють дослідити інституціоналістську еволюцію франкістського режиму. Це насамперед «Органічний закон

держави» (від 10 січня 1967 р.), основна його мета якого як вказано в преамбулі – «завершити інституціоналізацію національної держави», тобто законодавчо закріпити функції державного механізму, взаємовідносини законодавчих, виконавчих та судових органів влади. Цей закон, зокрема, розмежував прерогативи прем'єра, його замісників, вніс новачі щодо виборності частини депутатів кортесів, принципів призначення короля чи регента. Прийняття «Органічного закону» стало логічним продовженням лібералізаційних процесів, проголошених франкістською адміністрацією в 1962 р., він започаткував засади досить визначеної інституційної системи. Франкізмові справді вдалося консолідувати навколо себе іспанське суспільство у зв'язку із різкими змінами на краще у виробництві та матеріальному добробуті іспанців [1, с. 54, 77–84].

За методикою відбору документів та структуруванням збірник Анхеля Х. Санчеса Наварро близький до вище охарактеризованого зібрання матеріалів [2]. Перші три розділи «Трансформації в документах» присвячені періоду пізнього франкізму. Цінним є аналіз політичних сил, що ініціювали демократичну трансформацію: тих, що існували в межах авторитарної політичної системи (Об'єднання іспанського народу, Іспанське національне об'єднання, Іспанське демократичне об'єднання) та тих, що знаходились поза режимом (Комуністична партія Іспанії, Іспанська соціалістична робітничка партія, Демократична Хунта, Платформа демократичної конвергенції та ін.) Науковцем представлені задокументовані позиції цих політичних сил, їхні характеристики.

Зазначені документальні матеріали періоду пізнього франкізму засвідчують суттєві зміни політичного характеру франкістського режиму, його структур та повноважень державних органів, розширення прав та свобод громадян, лібералізацію економіки та соціальної сфери. Проведений аналіз вищевказаних джерел дозволяє стверджувати, що поступова демократична трансформація режиму Ф.Франко в останній період його функціонування спричинила мирний характер іспанської демократизації.

Непересічну роль у з'ясуванні особливостей і специфіки процесу інституалізації нового іспанського демократичного режиму, що розпочався після смерті Франко Ф. в листопаді 1975 р. мають «Закон про політичну реформу» (1976 р.), «пакт Монклоа» (1977 р.) та Конституція Іспанії (1978 р.) [3; 4; 5].

Аналізуючи «Закон про політичну реформу», маємо можливість дослідити зміни у виборчій системі, формуванні та повноваженнях двопалатних Кортесів. Окрім цього закон передбачав, як видно із його статей, що ініціатива конституційних реформ належала уряду і нижній палаті парламенту (при схваленні їх абсолютною більшістю членів Конгресу і Сенату). Закон чітко фіксував повноваження короля, який отримав право призначати голову Кортесів і Ради королівства, виносити на референдум будь-яке питання конституційного чи не конституційного характеру, результати якого матимуть обов'язковий характер для всіх державних органів. Таким чином, цим законом була започаткована ліквідація основних франкістських інститутів – корпоративних кортесів, «Руху» та його Національної ради [2, с. 314–322; 5, с. 471–473].

Унікальним своєю історичною та політичною значущістю є «Пакт Монклоа», який може слугувати прикладом розв'язання проблем посттоталітарного періоду у державах, що виникли на теренах колишнього СРСР. Пакт – це угода, підписана у 1977 р. урядом, представниками кортесів та всіма політичними партіями (як лівими, так і правими) про стратегію будівництва демократичного суспільства в Іспанії [3]. Пакт містив програму економічних і політичних заходів, необхідних для переходу до представницької демократії, по перетворенню соціально-економічної структури країни. Кожна з сторін погодилась на поступки в ім'я досягнення єдиної мети – стабілізації режиму представницької демократії. Обопільні зобов'язання та гарантії підписантів торкалися наступних питань: бюджетної та монетарної політики, соціального страхування, цін та зарплатні, зайнятості.

Створений пактом політичний клімат консенсусу сприяв найважливішій події на першому етапі демократизації – розробці та прийняттю у грудні 1978 р. нової Конституції, за якою Іспанія проголошувалась парламентською монархією. Нагадаємо, що формально монархічна форма правління в Іспанії була проголошена ще у 1944р., однак аж до смерті Франко Ф. вона не була реалізована.

Відтепер права монарха регулювалися Конституцією (II розділ «Про Корону») і були дещо обмежені у порівнянні з минулими століттями. Король проголошується «главою держави, символом єдності і стабільності»; від здійснює представництво Іспанії на міжнародній арені.

Конституція чітко закріпила виконавчу владу за урядом, а законодавчі функції – за Кортесами. Так, відповідно до IV розділу «Про уряд і адміністрації» уряд визначає основні напрямки внутрішньої та зовнішньої політики країни (ст. 97), керує діяльністю цивільної та військової адміністрації, обороною країни, здійснює регламентарну та виконавчу владу. Кабінет міністрів несе відповідальність за політичне керівництво країною перед Конгресом депутатів.

Конституція змінила правовий статус представницького органу Іспанії – Кортесів (III розділ «Про Генеральні кортеси»). Основний закон Іспанії детально регулює статус, структуру та повноваження Кортесів, які здійснюють законодавчу владу і контроль за діяльністю уряду. Члени обох палат Кортесів – нижньої, Конгресу депутатів (від 300 до 400 місць), і верхньої, Сенату (250 місць) – обираються на 4 роки шляхом загальних рівних прямих виборів і таємного голосування, причому Конгрес депутатів на основі пропорційної системи, а Сенат (палата територіального представництва), – мажоритарної [4, с. 52–53].

Понад одну четверту статей Конституції присвячено правам, свободам та обов'язкам іспанців, демократичний характер яких виражається у закріпленні принципу рівності всіх перед законом і у широті прав і свобод, наданих громадянам країни. Концептуально й структурно розділ побудований у

відповідності з теорією природного права: перша його частина присвячена основним правам та публічним свободам, що є природними та невід'ємними; друга частина присвячена правам і обов'язкам громадян держави [4, с. 34–42].

Конституцією закладені основи вирішення національно-регіонального питання, яке протягом багатьох століть було одним з найскладніших в політичному житті Іспанії. Так, VIII розділ «Про територіальну організацію держави» передбачає право на отримання автономного статусу будь-якою історичною областю. За Конституцією, Іспанія поділена на 17 автономних областей країни [4, 78–90].

Аналітики-правознавці наголошують, що конституція мала незавершений характер, багато її статей – загальне формулювання. З метою її конкретизації було прийнято у подальшому кілька десятків законів та нормативних актів. Проте, найважливішим є те, що конституція створила юридичну базу для подальшої демократичної перебудови іспанського суспільства та остаточної ліквідації спадщини авторитарного режиму.

У 1982 р. вийшов друком збірник «Документи та трудове законодавство перехідного періоду» [6], який окрім статей Конституції у сфері трудових відносин (статті 1, 7, 9, 14, 28, 35, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 50, 128 та 129), містить «Статут трудящих» (10 березня 1980 р.), міжнародні конвенції, законодавство, про вільні профспілкові об'єднання та трудові відносини («Закон про трудові відносини» від 4 березня 1977 р., «Основний закон про зайнятість» від 8 жовтня 1980 р.). Зокрема, аналіз «Закону про трудові відносини» дозволяє стверджувати про чітке визначення сфери трудового законодавства, перелік трудових відносин особливого характеру, юридичне обґрунтування специфіки праці жінок та неповнолітніх, внесення в загальне законодавство процедури випробувального терміну, сформулював основні засади постійної професійної кар'єри [6, с. 103–115]. Ці законодавчі акти засвідчують про формування цивілізованих, заснованих на демократичних засадах, трудових відносин у післяфранкістській Іспанії.

Наступними виданнями є «Офіційні вісники автономних співтовариств». З повними текстами законодавчих актів можна ознайомитись на офіційних сайтах бюлетенів автономних утворень. Проте складність роботи з текстами цих документів полягає в тому, що вони опубліковані на регіональній мові.

Оригінальним та цікавим джерелом вивчення історії переходу Іспанії до демократії є мемуарна література, в якій учасники досліджуваного періоду представляють власні спогади і особисте бачення перебігу подій рубежу 1970-х-1980-х років. Цінними з цієї точки зору є спогади Кальво Сотело Л. (лідер Союзу Демократичного Центру з листопада 1981 р.), Карільйо С. (лідер Комуністичної партії Іспанії), Фраги М. (лідер Народного Альянсу).

Так, Кальво Сотело Л. змальовує діяльність та внутрішні проблеми урядової партії (Союзу демократичного центру), процес автономізації країни, суперечності щодо вступу Іспанії в НАТО [7, с. 41–42, 59, 104–110, 123–141].

Як відомо, легалізована Комуністична партія Іспанії виступала за розрив з франкізмом, тому значної ваги набирають спогади її лідера Карільйо С., який у своїх мемуарах висвітлює труднощі і суперечності, що долала партія в новій ситуації, і жертви, на які змушена була іти заради свого утвердження в демократичній політичній системі [8].

Важлива інформація міститься в спогадах Фраги М., який приймав безпосередню участь у перехідному процесі, а праві політичні сили, які він очолював, займали одне з першорядних місць на політичній арені. Фрага М. представляє огляд політичних подій, їх перебіг, позиції політичних партій, зокрема Народного Альянсу, щодо найважливіших питань: прийняття «Закону про політичну реформу», підписання «пакту Монклоа», створення нової демократичної конституції, перебігу передвиборчих кампаній тощо [9].

Незважаючи на доречність та корисність мемуарної літератури у вивченні історичних процесів, слід зазначити, що спогади не можна вважати абсолютно об'єктивним джерелом, вони потребують корекції та співставлення з іншими документальними комплексами.

Особливу цінність для вивчення демократичного процесу на початковому етапі становить щоденник особистого радника короля Фернандеса-Міранди Т., опублікований тільки у 1995 р. Свідчення королівського радника є важливими для з'ясування сутності першого етапу переходу до демократії, особливо стосовно впровадження в життя «Закону про політичну реформу». Цінними є відомості про місце, роль та позиції провідних політичних сил країни. Значна частина міркувань присвячена опозиції. На думку багатьох науковців, саме Фернандесу-Міранді Т. належить заслуга у прийнятті іспанською Короною найважливіших і вкрай необхідних на той час політичних рішень: відставка профранкістського уряду Наварро А., призначення на його місце Суареса А., лобіювання закону про політичну реформу, підтримка легалізації КПП тощо [10].

Важливим джерелом виявились мемуари відомого російського дипломата Дубініна С., який розповідає про його діяльність на посаді посла СРСР в Іспанії (1978–1986 рр.). Розповідь про перехід Іспанії від диктатури до демократії і становлення відносин з СРСР, починаючи з франкістських часів до 1990-х рр. Ключова подія – розповідь про мадридську зустріч держав–учасників Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1980–1983 рр. [11]

Окрему групу матеріалів становлять виступи, інтерв'ю короля Хуана Карлоса I, прем'єр-міністрів, лідерів політичних партій тощо [12–19]. Основні напрямки внутрішньої і зовнішньої політики Іспанії засвідчують урядові програми, проголошені прем'єр-міністрами А. Наварро, А. Суаресом, Л. Кальво Сотело перед кортесами. Проблемам демократизації іспанського суспільства присвячені виступи та інтерв'ю Ф. Гонсалеса, М. Фраги та ін.

Офіційні виступи та звернення іспанського короля Хуана Карлоса I, який не лише підтримав перехід Іспанії до нового демократичного суспільства, а й виступив одним з ініціаторів цього процесу, містяться у збірнику «З Іспанією у серці», опублікованому у 2001р. Звернення короля до народу торкаються найважливіших питань внутрішнього життя країни та міжнародних проблем, вони засвідчують демократичний характер монархії [20].

Своєрідним джерелом може вважатися книга Х. Л. де Вілальонгі «Король. Бесіди з королем Іспанії доном Хуаном Карлосом І». Це не просто біографічний нарис. Це книга-діалог між автором та монархом стосовно найважливіших подій в історії Іспанії та приватного життя Хуана Карлоса з моменту його приїзду на батьківщину. З вуст глави іспанської держави, ми черпаємо цінну інформацію про мотиви його вчинків, його задуми, плани, цілі та ідеї, яким керувався Хуан Карлос в процесі реставрації монархії та переходу Іспанії до демократії [12].

Окрему групу матеріалів складають статистичні дані: результати референдумів 1976 та 1978 рр. на підтримку Закону про політичну реформу та проекту Конституції, результати парламентських виборів 1977, 1979 та 1982 років, динаміка росту ВВП, зарплатні тощо. З статистичними даними можна ознайомитись, зокрема, в «Статистичному щорічнику» Національного інституту статистики.

Іспанська періодика: «Cambio 16», «El Pais», «Mundo obrero», «El Socialista», «Triunfo», «Economía», «Nuestra bandera», «Tiempo», «Nueva Época» та інші становить наступну групу джерел. На шпальтах цих періодичних видань публікувалися виступи і звернення іспанського короля, виступи та інтерв'ю провідних політичних діячів, дебати у парламенті та дискусії в уряді, результати референдумів та виборів, висвітлювалися соціально-економічні та політичні проблеми, боротьба історичних областей Іспанії за автономію, результати опитування громадської думки тощо. Так, активно висвітлював на сторінках «Mundo obrero» проблеми автономізації Камбра Х. [21; 22]. Відомий публіцист Онето Х. переймався проблемами путчизму, тероризму, а також входженню Іспанії до Північноатлантичного альянсу [23; 24]. На сторінках «Cambio 16» можна ознайомитись з інтерв'ю та основними позиціями регіональних політичних діячів щодо перебігу демократизації. Найґрунтовніше і об'єктивніше, на наш погляд, висвітлювала перебіг демократичних перетворень щоденна мадридська газета «El Pais», що почала виходити з 1976 р. Проте, слід зазначити, що пресова інформація здебільшого має

суб'єктивний характер і для з'ясування достовірності її даних необхідний компаративний аналіз, співставлення з іншими документальними джерелами.

Висновки. Таким чином, джерельна база даної проблеми цілком репрезентативна, достовірна й різноманітна. Її аналіз дає можливість простежити процес ліберальної еволюції франкістського режиму та становлення демократичного суспільства в постфранкістській Іспанії: шляхи лібералізації іспанського суспільства в 1960-1970-ті роки; дії владних структур, діяльність опозиції, механізм заміни авторитарної політичної системи демократичною, запровадження та застосування демократичних процедур у виконавчій та судовій гілках влади, шляхи розв'язання соціально-політичних, економічних та національних проблем тощо.

Література:

1. Rodriguez Sabin Jose M. La dictatura franquista (1939–1975). Textos y documentos / M. Rodriguez Sabin Jose. – Madrid, 1997. – 449 p.
2. Navarro Sanches Angel J. La transicion en sus documentos / Angel J. Navarro Sanches. – Madrid : Centro de estudios politicos y constitucionales, 1998. – 661 p.
3. Los pactos de la Moncloa // Transicion politica y consolidacion democratica. Espana (1975 – 1986). – Madrid: Centro de investigaciones sociologicas, 1992. – P. 473–493.
4. Испания. Конституция и законодательные акты. – М.: Прогресс, 1982. – 351 с.
5. Ley 1/1977, de enero, para la reforma politica // Transicion politica y consolidacion democratica. Espana (1975–1986). – Madrid: Centro de investigaciones sociologicas, 1992. – P. 471–473.
6. Documentos y legislacion laboral de la transicion. – Madrid : Fundacion Friedrich Ebert, 1982. – 356 p.
7. Calvo Sotelo, L. Memoria viva de la transicion / S. Calvo Sotelo. – Barcelona : Planeta, 1990. – 276 p.
8. Carrillo S. Memorias / S. Carrillo. – Barcelona: Planeta, 1993. – 752 p.

9. Fraga M. En busca del tiempo servido / M. Fraga. – Barcelona : Planeta, 1987. – 481 p.
10. Fernandez-Miranda P. y Fernandez-Miranda A. Lo que el rey me ha pedido. Torcuato Fernandez-Miranda y la reforma politica / P. Fernandez-Miranda, A. Fernandez-Miranda A. – Barcelona : Plaza Janez, 1995. – 394 p.
11. Дубинин Ю.В. Амбахадор! Амбахадор! : записки посла в Испании / Ю. В. Дубинин. – М. : РОССПЭН, 1999. – 360 с.
12. Вилальонга Хосе Луис де. Король. Беседы с королем Испании доном Хуаном Карлосом 1 / Хосе Луис де Вилальонга: пер. с исп. Зорина И., Чеботарева С. – М. : Диопринт, 2003. – 304 с.
13. Гонсалес Ф. Нет магической формулы реформ / Ф. Гонсалес // Латинская Америка. — 1991. — № 12. – С. 3–8.
14. Гонсалес Ф. Создать в обществе основу для согласия и перемен / Ф. Гонсалес // Свободная мысль. – 1991. – №15. – С. 50–57.
15. Prego V. Diccionario de la Transicion / V. Prego. – Barcelona : Plaza Janez, 1999. – 782 p.
16. Sotelo L. C. Memoria viva de la transicion / L. C. Sotelo. – Madrid, 1990. – 276 p.
17. Sole Tura J. Nacionalidades y nacionalismos en Espana / J. Sole Tura . – Madrid : Alianza Editorial , 1985.
18. Montero R. Manuel Fraga Iribarne / R. Montero // El Pais. – 1995. – № 5. – P. 88–91.
19. Powell Ch. Espana en democracia. 1975–2000 / Ch. Powell. – Barcelona: Plaza Janez, 2001. – 688 p.
20. Con Espana en el corazon. Primer discurso de la Corona y los mensajes navidenos del Rey. 1975–2000. – Barcelona : Calaxia Guterberg y circulo de Lecbores, 2001. – 302 p.
21. Cambra J. Andalucia, contra la injusticia / J. Cambra // Mundo obrero. – Madrid, 1979. – № 52. – P. 6–7.
22. Cambra J. La derecha contra Catalunya / J. Cambra // Mundo obrero. –

Madrid, 1979. – № 33. – P. 8–9.

23. Oneto J. La OTAN para septiembre. Antes de nueve meses España ingresará en la OTAN / J. Oneto // Cambio 16. – Madrid, 1981. – № 479. – P. 24–26.
24. Oneto J. La responsabilidad del PNV / J. Oneto // Cambio 16. – Madrid, 1981. – № 491. – P. 7.

References:

1. Rodríguez Sabin José M. La dictadura franquista (1939–1975). Textos y documentos / M. Rodríguez Sabin José. – Madrid, 1997. – 449 r.
2. Navarro Sanches Ángel J. La transición en sus documentos / Ángel J. Navarro Sanches. – Madrid : Centro de estudios políticos y constitucionales, 1998. – 661 p.
3. Los pactos de la Moncloa // Transición política y consolidación democrática. España (1975 – 1986). – Madrid: Centro de investigaciones sociológicas, 1992. – R. 473–493.
4. Испания. Конституция и законодательные акты. – М.: Progress, 1982. – 351 с.
5. Ley 1/1977, de enero, para la reforma política // Transición política y consolidación democrática. España (1975–1986). – Madrid: Centro de investigaciones sociológicas, 1992. – R. 471–473.
6. Documentos y legislación laboral de la transición. – Madrid : Fundación Friedrich Ebert, 1982. – 356 p.
7. Calvo Sotelo, L. Memoria viva de la transición / S. Calvo. – Barcelona : Planeta, 1990. – 276 p.
8. Carrillo S. Memorias / S. Carrillo. – Barcelona: Planeta, 1993. – 752 r.
9. Fraga M. En busca del tiempo servido / M. Fraga. – Barcelona : Planeta, 1987. – 481 r.
10. Fernández-Miranda P. y Fernández-Miranda A. Lo que el rey me ha pedido. Torcuato Fernández-Miranda y la reforma política / R. Fernández-Miranda, A. Fernández-Miranda A. – Barcelona : Plaza Jané, 1995. – 394 r.
11. Dubinin Ju.V. Ambasador! Ambasador! : zapiski posla v Ispanii / Ju. V. Dubinin. – М. : ROSSPJeN, 1999. – 360 с.

12. Vilal'onga Hose Luis de. Korol'. Besedy s korolem Ispanii donom Huanom Karlosom 1 / Hose Luis de Vilal'onga: per. s isp. Zorina I., Chebotareva S. – M. : Dioprint, 2003. – 304 s.
13. Gonsales F. Net magicheskoy formuly reform / F. Gonsales // Latinskaja Amerika. — 1991. — № 12. – S. 3–8.
14. Gonsales F. Sozdat' v obshhestve osnovu dlja soglasija i peremen / F. Gonsales // Svobodnaja mysl'. – 1991. – № 15. – S. 50–57.
15. Prego V. Diccionario de la Transicion / V. Prego. – Barcelona : Plaza Janez, 1999. – 782 p.
16. Sotelo L. C. Memoria viva de la transicion / L. C. Sotelo. – Madrid, 1990. – 276 r.
17. Sole Tura J. Nacionalidades y nacionalismos en Espana / J. Sole Tura . – Madrid : Alianza Editorial , 1985.
18. Montero R. Manuel Fraga Iribarne / R. Montero // El Pais. – 1995. – № 5. – P. 88–91.
19. Powell Ch. Espana en democracia. 1975–2000 / Ch. Powell. – Barcelona: Plaza Janez, 2001. – 688 p.
20. Con Espana en el corazon. Primer discurso de la Corona y los mensajes navidenos del Rey. 1975–2000. – Barcelona : Calaxia Guterberg y circulo de Lecbores, 2001. – 302 p.
21. Sambra J. Andalucia, contra la injusticia / J. Sambra // Mundo obrero. – Madrid, 1979. – № 52. – P. 6–7.
22. Cambra J. La derecha contra Catalunya / J. Sambra // Mundo obrero. – Madrid, 1979. – № 33. – P. 8–9.
23. Oneto J. La OTAN para septiembre. Antes de nueve meses Espana ingresara en la OTAN / J. Oneto // Cambio 16. – Madrid, 1981. – № 479. – P. 24–26.
24. Oneto J. La responsabilidad del PNV / J. Oneto // Cambio 16. – Madrid, 1981. – № 491. – P. 7.